

Добкіна Катерина Робертівна,
кандидат юридичних наук, доцент
декан юридичного факультету Інституту управління та технологій
Державного університету інфраструктури та технологій,
м. Київ, Україна

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДЖЕРЕЛ ФОРМУВАННЯ МАЙНА ТОРГОВО-ПРОМИСЛОВИХ ПАЛАТ

У статті розкриваються особливості формування майна торгово-промислових палат. Аналізуються положення чинного національного законодавства стосовно понять цивільної правосуб'єктності юридичних осіб, зокрема Торгово-промислової палати України, цивільного правового регулювання майна. Надаються пропозиції щодо вдосконалення нормативної бази стосовно майна торгово-промислових палат.

Ключові слова: цивільна правосуб'єктність, категорії правоздатності та дієздатності, майно торгово-промислових палат.

Виникнення права власності юридичних осіб в цілому та торгово-промислових палат зокрема тісно пов'язане з поняттям цивільної правосуб'єктності. Поняття цивільної правосуб'єктності юридичної особи включає в себе два складові елементи: правоздатність та дієздатність [1]. Як зазначає В. С. Якушев: «Правосуб'єктність юридичної особи (тобто здатність бути суб'єктом цивільного права) включає в себе як правоздатність, так і дієздатність». В. А. Мусін також зазначає, що «правоздатність складає лише одну сторону правосуб'єктності, другим компонентом її є дієздатність». Категорії правоздатності та дієздатності як елементи правосуб'єктності мають певну спільність, але водночас є різними правовими категоріями. Як вважає О. О. Красавчиков, якщо правоздатність окреслює коло того, що може мати, то дієздатність – передусім те, що може створити для себе своїми діями суб'єкт права. Дієздатність тісно пов'язана із правоздатністю, та нібито базується на ній.

У зв'язку із цим можна говорити про відсутність єдиного теоретичного обґрунтування особливостей правового режиму майна торгово-промислової палати. Це неминуче призвело до ігнорування законодавчого закріплення особливостей правового режиму майна торгово-промислових палат як непідприємницьких юридичних осіб.

Торгово-промислова палата як недержавна неприбуткова організація – суб'єкт цивільного права, як і будь-який суб'єкт правовідносин, володіє майном, що підлягає цивільному обороту. На погляд О. О. Красавчикова, «правоздатність юридично виражає можливість, наприклад, мати право власності. Правоздатність – це ще

© Добкіна К.Р., 2018

не само суб'єктивне право, а саме можливість правоволодіння». В силу своєї специфічності, правовий режим майна юридичної особи порівняно із фізичними особами має особливий характер. Торгово-промислова палата зрозуміло не стає носієм таких майнових прав та обов'язків, які за самою своєю природою можуть належати тільки юридичній особі.

Законодавче закріплення категорія правоздатності знайшла в ст. 91 ЦК України відповідно до якої цивільна правоздатність юридичної особи – це здатність мати цивільні права та обов'язки. Цивільна майнова правоздатність виникає з моменту її створення і припиняється з дня внесення до єдиного державного реєстру запису про її припинення.

Дієздатність юридичної особи також має певну особливість порівняно із дієздатністю фізичної особи. Якщо у фізичної особи дієздатність з'являється лише після спливу певного часу

після виникнення правоздатності (ст. 30–35 ЦК України), а в певних випадках зовсім не виникає або втрачається (ст. 39–41 ЦК України), то для юридичної особи аналогічні положення виключені. У юридичної особи правоздатність та дієздатність виникають одночасно. Як зазначає з цього приводу В. А. Мусіна: «Виникнення у юридичної особи дієздатності пізніше за правоздатність свідчило б про те, що вона до цього моменту була б не в змозі здійснювати свої права, а таким чином і ту діяльність, яку ці права опосередковують» [2].

Поняття цивільного правового регулювання майна дієздатності торгово-промислової палати як юридичної особи міститься в ст. 92 ЦК України. Цивільна майнова дієздатність торгово-промислової палати – це здатність організації набувати майнових прав та обов'язків. Однак необхідно підкреслити, що майнова правосуб'єктність торгово-промислової палати як непідприємницької юридичної особи приватного права як самостійного суб'єкта цивільних правовідносин має певну специфіку. На мою думку, головна особливість, що обумовлює специфічний характер майнової правосуб'єктності полягає в меті її створення.

Однією з найважливіших складових майнової правосуб'єктності торгово-промислової палати як суб'єкта цивільних відносин є право володіти майном (майнова правосуб'єктність). Відповідно до вітчизняної доктрини кожна юридична особа повинна мати майно, відокремлене, по-перше, від майна членів колективу; по-друге від майна держави та територіальної громади; по-третє, від майна інших організацій, у тому числі вищестоящих органів [3]. Деякі науковці, зокрема, зазначають, що майнова самостійність необхідна також тим юридичним особам, які безпосередньо не є суб'єктами підприємництва, а вступають у цивільно-правові відносини для забезпечення виконання соціально-культурних, управлінських та інших завдань. З цього приводу в юридичній літературі інколи вживається термін «матеріальна основа діяльності». Так, Г. А. Кудрявцева визначає це поняття як «матеріально-фінансові ресурси (матеріальні об'єкти та грошові кошти), які дозволяють здійснювати функціонування та постійний розвиток неприбуткових організацій з метою реалізації їх статутних завдань» [4].

Джерелами формування майна торгово-промислових палат є вступні та членські внески, прибуток від господарської діяльності торгово-промислових палат, створених ними підприємств та інших організацій, інші доходи та надходження, отримання яких не суперечить законодавству України. Майнову відокремленість торгово-промислової палати від майна її членів підкреслює те, що у разі виходу або виключення відповідно до статуту із складу членів торгово-промислової палати сплачені членські внески не повертаються і претензії на частину майна торгово-промислової палати не задовольняються. Майно та кошти торгово-промислової палати в разі виходу або виключення із складу її членів поділу не підлягає (ст. 12 Закону «Про торгово-промислові палати в Україні»).

Майно торгово-промислових палат використовується для забезпечення їх статутної діяльності. Таким чином, майно, що знаходиться у власності торгово-промислової палати, створює матеріальну основу її діяльності. Більш того, діяльність торгово-промислової палати здебільшого залежить від стійкості матеріальної бази, оскільки саме вона забезпечує можливість здійснювати необхідні витрати на проведення, розширення та вдосконалення роботи по виконанню статутних завдань. Саме у зв'язку із вищенаведеним досить важливим виявляється питання з'ясування та встановлення обсягу та меж майнової правосуб'єктності торгово-промислової палати.

В цілому матеріально-речові об'єкти власності характеризуються, головним чином, своїм невірорничим характером. З цього приводу Є. О. Суханов зазначає, що «матеріальні засоби, які знаходяться у власності непідприємницьких організацій, використовуються в якості однієї з матеріальних гарантій вирішення статутних цілей та завдань цих організацій» [5].

Майно торгово-промислової палати, на відміну від суб'єктів підприємницької діяльності, призначене для здійснення статутної діяльності не передбачає одержання прибутку. Господарська діяльність торгово-промислової палати допускається тільки з метою виконання статутних цілей та завдань. Саме за цих обставин правове визначення обсягу майнової правосуб'єктності торгово-

промислових палат відрізняється від регулювання цього питання щодо інших суб'єктів цивільно-правових відносин.

Реалізувати власну правосуб'єктність, торгово-промислова палата здатна шляхом вступу у цивільні правовідносини, але для цього необхідна самостійна майнова база. Норми, що визначають обсяг майнової правосуб'єктності торгово-промислових палат, відрізняються від подібних норм, щодо суб'єктів підприємницької діяльності, зокрема підприємницьких товариств. Дійсно, корпоративне законодавство не містить спеціального переліку джерел належного господарським товариствам майна. Отже, основним джерелом формування майна підприємств, створених торгово-промисловими палатами є дохід від здійснюваної ними підприємницької діяльності та матеріальні надходження від засновників (учасників). Підприємства не можуть існувати без наявності у них майна та прибутку від здійснюваної ними діяльності.

Відповідно до ст. 10 Закону України «Про торгово-промислові палати в Україні» діяльність торгово-промислової палати припиняється шляхом її ліквідації і відповідно має вирішуватися доля майна, що їй належить. Ліквідація торгово-промислової палати провадиться за рішенням засновників торгово-промислової палати або за рішенням її вищого керівного органу. Майно та кошти ліквідованої торгово-промислової палати після задоволення вимог усіх кредиторів розподіляються у порядку, передбаченому законодавством. Але детально цей механізм в Законі «Про торгово-промислові палати в Україні» та ЦК не передбачений.

Тому необхідно повернутись до аналізу джерел формування майна торгово-промислових палат як складової, яка опосередковує майнову правосуб'єктність, слід зазначити, що наведений перелік джерел формування майна використовується торгово-промисловими палатами диференційовано в залежності від її цілей та завдань. Тоді, у разі виходу або виключення відповідно до статуту із складу членів торгово-промислової палати майно не повертається і претензії на частину майна торгово-промислової палати не задовольняються.

У результаті вищенаведеного можна зробити висновок, що отримання торгово-промисловою палатою майна є специфічним джерелом формування майна та є характерним тільки для такої організаційно-правової форми – торгово-промислові палати.

Підводячи підсумок аналізу майнової основи діяльності торгово-промислових палат можна зазначити, що головна особливість, яка обумовлює спеціальний характер майнової правосуб'єктності торгово-промислової палати, полягає в меті її створення. Вихід за межі головної мети діяльності призведе до втрати цією юридичною особою та створених нею підприємств та інших організацій свого призначення. У зв'язку із цим, має сенс поряд із запровадженням ЦК України загальної правоздатності для всіх юридичних осіб (ст. 91 ЦК України) зберегти спеціальний характер майнової правоздатності Торгово-промислових палат визначений законом.

Література:

1. Лещенко Д. С. Непідприємницькі юридичні особи: особливості організаційно-правових форм / Д. С. Лещенко // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ : зб. наук. праць. – 2008. – № 1 (37). – С. 67–72.
2. Мусина В. А. Гражданский процесс : учебник / Мусина В. А., Чечина Н. А., Чечота Д. В. – М. : ПРОСПЕКТ, 1998. – 480 с.
3. Мейер Д. И. Русское гражданское право / Мейер Д. И. – М. : Статут, 2000. – 246 с.
4. Кудрявцева Г. А. Материальная основа деятельности общественных организаций на современном этапе (правовой аспект) / Г. А. Кудрявцева ; [отв. ред. А. И. Щиглик]. – М. : Наука, 1988. – 188 с.
5. Суханов Е. А. Лекции о праве собственности / Суханов Е. А. – М. : Юрид. лит., 1991. – 240 с.